

MENTALNE BARIERY INNOWACYJNOŚCI POLAKÓW

GRAŻYNA KRZYMINIEWSKA

Streszczenie

Artykuł Mentalne bariery innowacyjności Polaków charakteryzuje dystans, jaki dzieli Polskę w zakresie innowacyjności od innych krajów świata, w tym krajów Unii Europejskiej. Szukając przyczyn tego stanu rzeczy autorka wskazuje na niektóre z barier mentalnych Polaków przyczyniających się do utrwalania postaw antyinnovacyjnych i utrudniających kreowanie postaw twórczych. Koncentruje uwagę na dwóch kwestiach – specyfice socjalizacji oraz działalności edukacyjno-oświatowej, jako głównych czynnikach determinujących słabość innowacyjną społeczeństwa polskiego, uznając je za istotne przeszkody w nastawieniach innowacyjnych społeczeństwa polskiego.

Słowa kluczowe: innowacyjność, bariery mentalne

1. Wprowadzenie

Ostatnie dziesięciolecie zmieniły gospodarkę, w której podstawowe znaczenie zaczęła odgrywać szeroko pojęta wiedza. Gospodarka oparta na wiedzy stała się wyznacznikiem dynamicznego rozwoju, warunkiem osiągnięcia sukcesów ekonomicznych. Konkurencyjność, przedsiębiorczość, innowacyjność to czynniki odgrywające podstawową rolę w tym procesie, decydujące o kształcie współczesnej gospodarki i jej możliwościach zaspokajania potrzeb społeczności. Jednocześnie skuteczna realizacja jej zasad wywołuje wiele trudności, z którymi borykają się gospodarki narodowe.

Celem poniższego tekstu jest wskazanie, że innowacyjność jest procesem z jednej strony determinującym procesy ekonomiczne zachodzące we współczesnej gospodarce, a z drugiej to czynniki z otoczenia społeczno-kulturowo-gospodarczego mogą determinować poziom innowacyjności w społeczeństwie. Procesy te przy wykorzystaniu odpowiednich instrumentów można wzmacniać i przyczyniać się w ten sposób do rozwoju postaw innowacyjnych Polaków.

2. Innowacyjność w Polsce

Szereg danych charakteryzujących wyniki polskiej gospodarki w ostatnich dwóch dekadach skłaniają do wniosku, że gospodarka polska odnosi wiele sukcesów, nie wyczerpała swoich możliwości rozwojowych. Jednocześnie dobre strony rozwoju gospodarczego nie mogą przesłaniać faktów zdecydowanie mniej korzystnych, rodzących wiele obaw co do możliwości zwiększenia tempa rozwoju, a przede wszystkim zajęcia dobrego miejsca w coraz bardziej konkurencyjnej gospodarce świata. Niezwykle istotnym problemem jest tu kwestia innowacyjności w gospodarce, która pozostaje zdecydowanie nie tylko poniżej aspiracji, ale także może stać się istotną barierą rozwoju. Polska wprawdzie systematycznie poprawia wskaźniki innowacyjności i konkurencyjności zajmując z roku na rok korzystniejsze miejsce w rankingach najbardziej

innowacyjnych i konkurencyjnych gospodarek świata, to jednak tempo rozwoju gospodarki Polski w tym zakresie jest zdecydowanie za mało dynamiczne i osłabia nasze szanse ekonomicznego sukcesu. Światowy ranking publikowany przez renomowany *International Institute for Management Development – IDM* analizujący i klasyfikujący zdolność poszczególnych państw do sprostania warunkom międzynarodowej konkurencji wskazuje, że w kolejnych latach Polska poprawia swoją pozycję. Ranking ten opiera się na zbiorze 331 zmiennych pogrupowanych według czterech głównych kategorii: stanu gospodarki, efektywności rządu, efektywności przedsiębiorstw i infrastruktury. Ocenie poddaje się:

- wyniki gospodarcze takie jak wzrost gospodarczy, wyniki w handlu zagranicznym, zatrudnienie, poziom cen
- finanse publiczne
- politykę fiskalną
- jakość ustawodawstwa biznesowego
- efektywność przedsiębiorstw – produktywność, finanse przedsiębiorstw, zarządzanie, innowacyjność
- infrastrukturę techniczną, technologiczną, naukową, zdrowotną, edukacyjną

Ranking zawiera profile 55 krajów świata (w roku 2010 – 58) umożliwiając porównanie poszczególnych gospodarek.

Najnowszy ranking IMD wskazuje, że absolutnymi liderami są trzy gospodarki świata: Singapur, Hongkongu oraz Stanów Zjednoczonych. Światowi liderzy konsekwentnie utrzymują swoją pozycję, choć w roku 2009 to USA znajdowały się na miejscu pierwszym.

Polska zajmuje środkową pozycję w stosunku do innych krajów Unii Europejskiej, bowiem gospodarki 11 krajów zajmują miejsca daleko poza czołówką (w tym Hiszpania, Grecja, Portugalia i Włochy, co jest również związane z nasileniem się sytuacji kryzysowej, z jaką borykają się te kraje). Pozostałe kraje unijne są zdecydowanie bardziej konkurencyjne.

Poziom innowacyjności jest często mierzony wartością indeksu innowacyjności¹, który dla Polski niestety jest również bardzo niekorzystny. Wynosił on bowiem 2007 roku 0,24, przy średniej 0,45 dla 27 krajów Unii Europejskiej, a w 2009 wzrósł zaledwie o 3,3% osiągając pułap 0,30, co podkreśla problem, z jakim mamy do czynienia. Poniższa tabela wskazuje na miejsce Polski wśród innych krajów Europy (także spoza UE).

¹ Indeks innowacyjności (*Summary Innovation Index*) przyjmuje wartości od 0 do 1, przy czym, im wartość indeksu jest bliższa 1, tym wyższy jest poziom innowacyjności danego kraju.

Tabela 1. Ranking IMD

Kraj	2010	2009
Singapur	1	3
Hongkong	2	2
USA	3	1
Szwajcaria	4	4
Australia	5	7
Szwecja	6	6
Kanada	7	8
Tajwan	8	23
Norwegia	9	11
Malezja	10	18
Luxemburg	11	12
Holandia	12	10
Dania	13	5
Austria	14	16
Katar	15	14
Polska	32	44

Źródło: IMD World Competitiveness Yearbook 2010, www.worldcompetitiveness.com

Tabela 2. Innowacyjność w Europie

Liderzy innowacji (Innovation leaders)	Zaawansowani innowatorzy (Innovation followers)	Umiarkowani innowatorzy (Moderate innovators)	Kraje doganiające (Catching-up countries)
Denmark, Germany, Finland, Sweden, UK, Switzerland	Austria, Belgia, Cyprus, Estonia, France, Ireland, Iceland, Luxemburg, Slovenia, the Netherlands	Czech Republic, Greece, Poland, Hungary, Italy, Lithuania, Portugal, Spain, Slovakia, Malta, Norway	Bulgaria, Croatia, Turkey, Latvia, Romania, Serbia

Źródło: European Innovation Scoreboard 2009, European Commission Enterprise and Industry, www.proinno-europe.eu.

Przyjmując np. wskaźnik liczby patentów, który mówi o postępie technologicznym, to wynik ten jest również dla Polski bardzo niekorzystny, gdyż dynamika wzrostu liczby patentów w ostatniej dekadzie zdecydowanie spadła (w latach 2003–2007 osiągając – 33,8%).

Jak widać problem innowacyjności w Polsce jest poważny, nawet jeśli odnotowujemy pewien

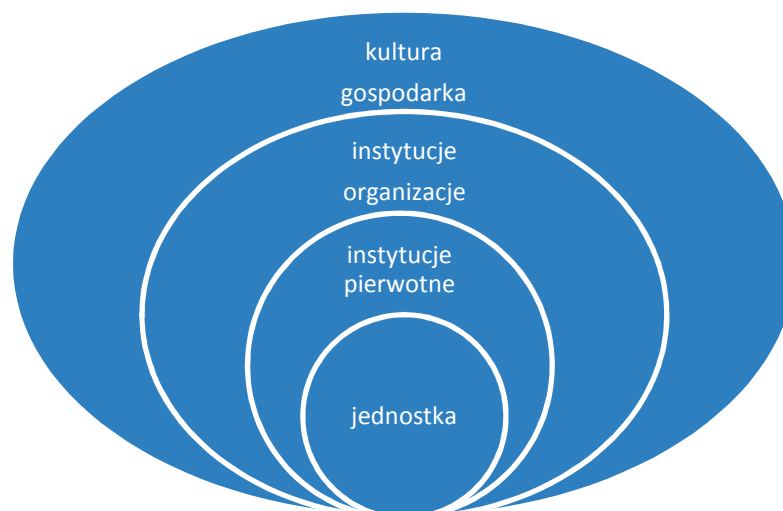
postęp w tej dziedzinie, to nie jest w stanie przesądzić on o zmianie jakościowej. Przyczyn tego stanu rzeczy jest wiele – od czynników makroekonomicznych począwszy po znaczące kwestie związane z zasobami ludzkimi, w tym barierami mentalnymi, które znacząco osłabiają możliwości stawania się społeczeństwem innowacyjnym.

3. Mentalne bariery innowacyjności

Poziom innowacyjności danej społeczności, który w społeczeństwie opartym na wiedzy jest kluczem do rozwoju społeczno-gospodarczego jest badany przez wielu socjologów i psychologów. Obraz innowacyjności w naszym kraju powyżej zarysowany skłania do fundamentalnego pytania, jakie czynniki znacząco osłabiają innowacyjność Polaków, które z nich można byłoby poprawić w krótkiej perspektywie, by sprostać wyzwaniom współczesnego świata. Mając świadomość, że nie decyduje tu jedna determinanta, uwaga zostanie skupiona na jednym z istotnych aspektów odgrywających ważną rolę w tym niekorzystnym procesie.

Wielu badaczy uważa, że centralne miejsce należy przypisać mentalności², która może sprzyjać postawom otwartym na innowacje lub przeciwnie – stanowić istotną barierę. Mentalność innowacyjna kształtuje się w procesie oddziaływania wielu czynników otoczenia społecznego, w którym funkcjonuje jednostka. Każdy z nich odgrywa rolę w kreowaniu „wyposażenia mentalnego jednostki” i przesądza o jej nastawieniu do rzeczywistości. Obecnie przechodzi się od rozumienia kreatywności jako indywidualnej cechy jednostki, a wskazuje się na ile szeroki kontekst społeczno-kulturowy tworzy odpowiednie warunki i klimat dla indywidualnych i zespołowych zachowań innowacyjnych. Coraz powszechniej uważa się, że „procesy twórcze, jak i innowacyjne są zdeterminowane przez całą, rozbudowaną konstelację uwarunkowań wewnętrznych i zewnętrznych, które można rozpatrywać tak w kategoriach stymulatorów, jak i istotnych barier kreatywności i innowacyjności. Tak rozumiana kreatywność stanowi wypadkową interakcji kompetencji intelektualnych, uzdolnień twórczych, cech osobowości oraz szeroko rozumianego otoczenia społecznego” (Drozdowski, Zakrzewska, Puchalska, Morchat, Mroczkowska, 2010, s. 18.). Taki sposób myślenia odzwierciedla rysunek 1.

² *Mentalność określa się jako strukturę oporną na zmiany, głęboko zakorzoną, nie zwerbalizowaną i nieuświadomioną. Stanowi ona wynik całokształtu socjalizacji: systemu bodźców sytuacyjnych, symbolicznych, słownych, własnych doświadczeń, percepcji rzeczywistości, sukcesów i klęsk własnego zachowania i działania. Jest to struktura formalna i uogólniona (odnosząca się do zjawisk w ogóle, a nie do konkretnych obiektów, zjawisk i treści), warunkująca dopiero odruchowe i spontaniczne reakcje na bodźce i sytuacje. Innymi słowy jest to struktura przejawiająca się w naturalnych odruchach percepcyjnych, emocjonalnych i behawioralnych i stanowi ogólną niezwerbalizowaną podstawę dla formowania się ludzkich postaw. (Świda-Zięba 1990, s. 362).*

Rysunek 1. Otoczenie kreatywnej jednostki

Źródło: R. Drozdowski, A. Zakrzewska, K. Puchalska, M. Morchat, D. Mroczkowska, Wspieranie postaw proinnowacyjnych przez wzmacnianie kreatywności jednostki, Polska Agencja Rozwoju Przedsiębiorczości, Warszawa 2010, s. 18.

Powyższy schemat stosowany w badaniach nad mentalnością, postawami i zachowaniami innowacyjnymi, jednoznacznie wskazuje, że „wyposażenie” jednostki w określone cechy składające się na przyjmowaną postawę są wynikiem procesu socjalizacji, jakiej jednostka jest poddawana w toku całego życia. Socjalizacja jest procesem, dzięki któremu jednostka wdraża się do sposobu życia swojej grupy i szerszego społeczeństwa przez uczenie się reguł i idei zawartych w kulturze (Sztompka 2002, s. 416). Proces socjalizacji oznacza więc nabywanie wiedzy, umiejętności, zachowań, opinii i postaw wobec świata, jest procesem postępującym z wiekiem, przebiega zgodnie z określonymi stadiami życia, zależąc jednocześnie od warunków środowiskowych i wychowawczych, od płci i przynależności do klasy społecznej (Roland-Levy 2004, s. 277). Oznacza to, że ogromny wpływ na zachowania jednostki w interesującej nas dziedzinie ma rodzina i środowisko społeczne, w którym ona funkcjonuje. Przyjmując to założenie może to oznaczać, że zważywszy na fakt, iż wsparcie rodziców, własnego środowiska bardzo często ze względu na jego relatywnie niski kapitał kulturowy nie jest wystarczającym czynnikiem stymulującym socjalizację jednostki sprzyjającą postawom twórczym, to niezwykle istotnym staje się wsparcie instytucjonalne. Chodzi bowiem o to, że jak pisze B. Glinka (Glinka 2008, s. 69.) mamy do czynienia z „zakłóceniem międzypokoleniowego transferu wzorców i wartości” gdzie postawy starszego pokolenia ukształtowane w innych warunkach społeczno-gospodarczych, nie stanowią dla młodego pokolenia adekwatnego dla obecnych warunków odniesienia. Wsparcie instytucjonalne płynąć powinno głównie z instytucji oświatowo-edukacyjnych, przesądzając, że szkoła nie powinna być wyłącznie instytucją kształcącą (jak obecnie się to często dzieje), ale także wychowującą, stymulującą rozwój.

Warto postawić wprost pytanie, czy polski system kształcenia uczy właściwych kompetencji, takich jak kreatywność, umiejętność analizy problemów, praca zespołowa, które są niezbędne w procesie tworzenia nowych rozwiązań, jak i umiejętności ich przyswajania? Odpowiedź nie jest prosta i jednoznaczna, gdyż nie ma wątpliwości, że ostatnie dwie dekady przyniosły zasadniczą zmianę społeczną związaną z podniesieniem ogólnego poziomu wykształcenia społeczeństwa polskiego. Jednocześnie wskazuje się nie tylko na niską jakość edukacji, obniżenie rangi wykształcenia wyższego, ale także na nieadekwatność treści edukacyjnych – z jednej strony nieprzystających do wymogów rynku pracy, z drugiej – kontynuującego treści kształcenia, które nie przygotowują kompetencyjnie do uczestniczenia w zmieniającej się rzeczywistości. Chodzi tu zarówno o treści przekazywanej wiedzy (ta szybko się dezaktualizuje), przy słabszym nacisku na kształtowanie umiejętności – rozwiązywanie problemów, współdziałania w grupie itp., a więc wszystkiego tego, co kształtuje jednostkę tak, by innowacyjna postawa w szerokim tego słowa znaczeniu była charakterystyczna dla kolejnych roczników absolwentów nie tylko szkół wyższych. Wydaje się, że ogromne znaczenie w procesie kształtowania innowacyjnych postaw ma szkoła, która powinna zmieniać sposób myślenia i wartościowania rzeczywistości.

Często w Polsce dominuje przekonanie, że niezbędne jest odsunięcie całego pokolenia wychowanego w innym systemie, niedostosowanego do nowych warunków gospodarczych, by mogły nastąpić istotne zmiany obecnie przez nich blokowane. Jest to myślenie z gruntu fałszywe, gdyż mentalność jest strukturą odporną wobec zmian, a systemy wartości tworzone w oparciu o istniejącą kulturę są przekazywane z pokolenie na pokolenie. Jeśli więc nie będziemy mieć do czynienia z celowymi działaniami zmierzającymi do świadomego kreowania postaw innowacyjnych, to może się okazać, że następne pokolenie nie będzie się zasadniczo różnić pod tym względem od starszych generacji. P. Drucker uważa, że dobre programy edukacyjne powinny być tak skonstruowane, aby promować otwartość, samodzielność, twórczość, umiejętność samodzielnej analizy problemów, swobodę myślenia i umiejętność krytycznego myślenia (Drucker, 1992, s. 30). Chodzi o szerokie kształtowanie cech i kompetencji społecznych, sprzyjającym postawom twórczym.

Kluczem do likwidacji barier mentalnych odbijających się negatywnie na postawach innowacyjnych może więc stać się świadomie kształtowany nie tylko program edukacji, ale i instrumenty, za pomocą których będzie on wdrażany. Chodzi o to, by niestety dominujący w polskiej oświacie model nauczania oparty na biernej postawie ucznia mającego za zadanie nabycie określonej wiedzy i przetworzenie jej na potrzeby testu sprawdzającego jej poziom na egzaminach różnych szczebli, przekształcić w model oparty na przekazywaniu wzorców sprzyjających samodzielnemu myśleniu. Przede wszystkim chodzi o to, by szkoła stała się instytucją, w której nie obowiązuje jednostronna wykładnia wyjaśniania zjawisk, lecz uczniowie uczą się dyskusowania, krytycznej i twórczej analizy rzeczywistości. Oznacza to, że uczeń staje się jednostką zadającą pytania, a nie przyjmującą wyłącznie gotowe odpowiedzi. Proces edukacji młodego pokolenia musi opierać się na programach, które w sposób zintegrowany kształtować będą konkretne umiejętności społeczne pozwalające na poruszanie się we współczesnym świecie (innowacyjność, kooperacja, samodzielność w rozwiązywaniu problemów) oraz zdecydowanym podniesieniu jakości edukacji, w której partycypuje młodzież. Warto zwrócić uwagę na istniejące rozwiązania w szkolnictwie innych krajów, gdzie od dziecka uczy się młodych ludzi, że kreatywność to ważna cecha, a jednocześnie poprzez sposób realizacji zadań nakłania się ich do kooperacji. Polska szkoła jest nastawiona na daleko idącą indywidualizację, co powoduje, że umiejętności kooperacji są bardzo słabe.

Mentalne bariery niesprzyjające postawie innowacyjnej przenoszone są wraz z systemem wartości na inne obszary działalności. Dotyczy to również instytucji gospodarczych i innych – funkcjonujących w sferze publicznej. Ich problemem jest silne zhierarchizowanie i niska elastyczność menagerów i kierownictwa poszczególnych szczebli, ale również obawa przed podejmowaniem ryzyka. Badania tendencji rozwojowych sektora MSP prowadzone przez Ministerstwo Gospodarki (Biuro Analiz Sejmowych, 2008) wskazują, że problem innowacyjności związany jest z barierami ich finansowania, ale jedna czwarta badanych przedsiębiorstw wskazuje na ryzyko związane z wdrażaniem innowacji oraz brakiem zainteresowania ze strony klientów-odbiorców.

Słabość postaw innowacyjnych to także jak stwierdza M. Kleiber (Kleiber, 2010) konsekwencja niskiego poziomu rozumienia potrzeb nowoczesnego społeczeństwa i niedostatecznej kultury innowacyjności w Polsce. Dotyczy to bardzo słabego udziału Polaków w kształceniu ustawicznym oraz faktem, że firmy, które szkolą swoich pracowników, to w ogromnej większości firmy z kapitałem zagranicznym. Rodzime firmy nie przykładają do tego takiej wagi, często nastawione na przetrwanie ze względu na trudny rynek, koncentrują uwagę na aspektach czysto ekonomicznych zaniedbując kwestie podnoszenia jakości zespołów pracowniczych.

Postawy zachowawcze w tym względzie potwierdzają badania socjologiczne wskazujące na szybkie kończenie edukacji i nie rozwijanie swoich kwalifikacji po jej zakończeniu. Zdaniem autorów *Diagnozy społecznej 2009* (Grabowska, Kotowska 2009, s. 91–92.) pomimo pozytywnych trendów edukacyjnych w społeczeństwie polskim, pojawia się w tym względzie kilka ważnych problemów. Otóż utrzymuje się niewielka aktywność edukacyjna osób w wieku 30–39. Osoby w tym wieku trzykrotnie rzadziej korzystają z różnego rodzaju usług edukacyjnych w porównaniu do grupy wieku 25–29 lat. Należy dodać, że to niekorzystne zjawisko jest dodatkowo wzmacniane poprzez zróżnicowanie środowiskowe, gdyż nadal dla wsi jest ono bardziej charakterystyczne niż dla miast. Jak piszą autorzy *Diagnozy społecznej 2009* „Mimo wzrostu aktywności edukacyjnej głównie osób w wieku 20–29 lat proces doskonalenia kwalifikacji ludności dorosłej ma w Polsce wciąż niewielki zasięg i jest wysoce selektywny. Analiza aktywności edukacyjnej dorosłych kobiet i mężczyzn według miejsca zamieszkania uwidacznia nie tylko większe aspiracje edukacyjne kobiet, ale także uwypukla dysproporcje terytorialne na niekorzyść mieszkańców wsi miast najmniejszych” (*Diagnoza społeczna 2009*, s. 20).

Oznacza to, że mamy do czynienia ze stałą nierównowagą rozwoju kapitału ludzkiego, który w odniesieniu do środowisk wiejskich nie jest w stanie znacząco pokonać dystansu, jaki dzieli go od innych zbiorowości. Dzieje się tak pomimo istnienia korzystnych procesów związanych z programami rozwoju obszarów wiejskich, znacznych nakładów finansowych na edukację w ramach aktywizacji zawodowej itp. Konsekwencje istniejących różnic mogą być daleko idące – niektóre regiony kraju nie będą rozwijać się w oczekiwanym tempie i zakresie, gdyż uczestnictwo społeczności lokalnych w procesie rozwoju będzie ograniczane istniejącymi zasobami ludzkimi. Jest to niebagatelna kwestia, jeśli podkreślimy rolę kapitału ludzkiego we wzroście gospodarczym, a ten jest jednoznacznie związany z konkurencyjnością i innowacyjnością gospodarki.

W teoriach wzrostu gospodarczego (Cichy, Malaga, 2007) od dawna poszukuje się odpowiedzi na pytanie, jakie relacje zachodzą między kapitałem ludzkim a rozwojem gospodarczym państw i regionów. Większość prac i modeli konstruowanych wokół tego problemu kończy się konkluzją, że społeczna korzyść z inwestowania w kapitał ludzki jest co najmniej równie silna jak korzyść indywidualna (wpływ wykształcenia jednostki na osiągnięte przez nią zarobki). Mając to na

uwadze wskazuje się, że znaczenie kapitału ludzkiego jest kluczowe, gdyż w dobie gospodarki opartej na wiedzy wykształcenie i różnego rodzaju umiejętności są niezbędnym atrybutem na konkurencyjnym rynku pracy.³

Biorąc pod uwagę nie tylko zarysowane wyżej aspekty, ale także inne czynniki wpływające na sposób myślenia, który w konsekwencji odpowiada za postawę pro- lub antyinnovacyjną, można stwierdzić, że ich źródło tkwi w dwóch ważnych obszarach – typie socjalizacji oraz edukacji. Poniższa tabela wskazuje na ich istotę.

Tabela 3. Czynniki determinujące postawę pro- i antyinnovacyjną

Czynniki determinujące postawę proinnovacyjną	Czynniki determinujące postawę antyinnovacyjną
Otwarta na nowości elastyczna organizacja	Zhierarchizowana i nieelastyczna organizacja
Życzliwi otwarci szefowie obdarzający pracowników zaufaniem	Nieufni szefowie bojący się podejmować ryzyko
Szkoła ucząca twórczego myślenia	Szkoła ucząca schematycznego myślenia
Możliwość udziału w warsztatach, szkoleniach wspierających kreatywne myślenie i postawy proinnovacyjne	Brak wsparcia w postaci szkoleń wspierających kreatywne myślenie i postawy proinnovacyjne
Upodmiotawiające wychowanie w domu rodzinnym	Autorytarne wychowanie w domu rodzinnym

Źródło: R. Drozdowski, A. Zakrzewska, K. Puchalska, M. Morchat, D. Mroczkowska, Wspieranie postaw proinnovacyjnych przez wzmacnianie kreatywności jednostki, Polska Agencja Rozwoju Przedsiębiorczości, Warszawa 2010, s. 64–66.

Nie ma wątpliwości, że potencjał nabywany w toku socjalizacji pierwotnej oraz wzmacniany przez procesy edukacyjne skutkuje zachowaniami i postawami w toku życia zawodowego przekładając się na style przywództwa i style zarządzania. W efekcie pojawia się niezbyt korzystny układ czynników osłabiających warunki kształtujących otwarte, innovacyjne postawy. Ich zmiana może przynieść efekty w dłuższej perspektywie, ale jeśli nie nastąpi radykalna zmiana w sposobie edukowania obecnych młodych pokoleń, to może się okazać, że sytuacja polskiego społeczeństwa w światowym wyścigu rozwoju społecznego i gospodarczego nie będzie adekwatna do rozbudzonych potrzeb i aspiracji.

4. Zakończenie

Pomimo bardzo dużego dystansu, jaki dzieli Polskę od innych krajów europejskich w zakresie innovacyjności, licznych barier mentalnych, w tym zarysowanych powyżej, wydaje się że jednak mamy do czynienia z ważnymi obszarami innovacyjności i szansę na ich zwielokrotnienie. Postulowane od wielu lat reformy systemu prowadzenia działalności badawczo-rozwojowej i innovacyjnej poprzez zacieśnienie współpracy między uczelniami, społecznością badawczą a praktyką życia gospodarczego zaczną przynosić efekty, jeśli będą skojarzone z właściwymi procedurami finansowania. Służyć temu powinny również prowadzone działania zmierzające do

³ Por: G. Krzymińska, *Weakness of human capital in rural areas as a threat to sustainable development*, w: *Sustainable local development conditions of regional and local development*, red. P. Mickiewicz, B. Mickiewicz, T.III, Zachodniopomorski Uniwersytet Techniczny, Szczecin 2010, s. 29–35.

zwiększenia udziału absolwentów studiów kierunków ścisłych, a także wprowadzenie do szkół nowych instrumentów nauczania pozwalających na kreowanie postaw twórczych, przedsiębiorczych. Koniecznym jest jednak, by założenia już sformułowane na poziomie strategii zaczęły być efektywnie wdrażane, a szczególną rolę w tym zakresie powinna pełnić edukacja wszystkich poziomów – od wychowania przedszkolnego, po procesy kształcenia ustawicznego.

Bibliografia

- [1] Biuro Analiz Sejmowych, nr 6 (30), 28 marzec 2008.
- [2] Cichy K., Malaga K., Kapitał ludzki w modelach i teorii wzrostu gospodarczego, w: Kapitał ludzki i kapitał społeczny a rozwój regionalny, red. M. Herbst, Scholar, Warszawa 2007, s. 18–49.
- [3] Drozdowski, A. Zakrzewska, K. Puchalska, M. Morchat, D. Mroczkowska, Wspieranie podstaw proinnowacyjnych przez wzmacnianie kreatywności jednostki, Polska Agencja Rozwoju Przedsiębiorczości, Warszawa 2010, s. 18.
- [4] Drucker P., Innowacja i przedsiębiorczość. Praktyka i zasady, PWE, Warszawa 1992, s. 30.
- [5] European Innovation Scoreboard 2009, European Commission Enterprise and Industry, www.proinno-europe.eu.
- [6] Glinka B., Kulturowe uwarunkowania przedsiębiorczości, PWE, Warszawa 2008, s. 69.
- [7] IMD World Competitiveness Yearbook 2010, www.worldcompetitiveness.com
- [8] Grabowska I., Kotowska I., Edukacja, Diagnoza społeczna 2009, red. J. Czapiński, T. Panek, Warszawa 2009, s. 91–92.
- [9] Kleiber M., Uwierzymy we własne możliwości, wywiad z prezesem PAN, Dziennik Rzeczpospolita, 29 czerwiec 2010.
- [10] Krzyminiewska G., 2010, Weakness of human capital in rural areas as a threat to sustainable development, w: Sustainable local development conditions of regional and local development, red. P. Mickiewicz, B. Mickiewicz, T.III, Zachodniopomorski Uniwersytet Technologiczny, Szczecin.
- [11] Roland-Levy Ch., W jaki sposób nabywamy pojęcia i wartości ekonomiczne?, w: Psychologia ekonomiczna, Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, red. T. Tyszka, Gdańsk 2004, s. 277.
- [12] Sztompka P., Socjologia, Znak, Kraków 2002, s. 416.
- [13] Świda-Zięba H., Mechanizmy zniewolenia społecznego. Refleksje u schyłku formacji, Uniwersytet Warszawski, Warszawa 1990, s. 362.

MENTAL BARRIERS OF POLES' INNOVATION

Summary

The papers Mental barriers of Poles' innovation addresses the distance which Poland keeps to other countries including those in the EU. The paper indicates some of the mental barriers among Poles, contributing to anti-innovative incentives and obstructing creative attitudes. It concentrates on two issues: specificity of socialization and educational activities as the main factors determining innovative weakness of Polish society.

Keywords: innovations, mental barriers

Grażyna Krzyminiewska
Katedra Socjologii i Filozofii
Wydział Ekonomii
Uniwersytet Ekonomiczny
ul Wietrzykowskich 44, 60-465 Poznań
e-mail: grazyna.krzyminiewska@ue.poznan.pl